

Intro

Genom tiderna har bönderna i Vånafjärden visat stor initiativkraft, handlingskraft, generositet och offervilja. Man har genom gåvor och mankraft varit sina grannar till hjälp när nöden så krävde, eller då bygemensamma inrättningar erfordrades. Bygemenskapen var rättesnöret i deras liv. Med utpräglad målmedvetenhet och idoghet gav man sig i kast med sina projekt, vilka slutfördes utan dröjsmål och onödiga uppehåll.

Gammelbondens valspråk tycktes vara:

“A man got to do what a man got to do” “En man måste göra vad en man måste göra”

Soldatänkan på Silverudden.

Boningshuset på Silverudden uppfördes år 1896 av byns rotebönder åt änkan efter knekten J.A Sandberg med soldatnamnet Silver som plötsligt avlidit. Änkan flyttade in i huset med sex barn. Gårdsplatsen är mycket vackert belägen på udden ner mot sjön.

Rotebönderna var ålagda att hålla en rotesoldat och därför ansåg man sig tvungen att uppföra huset åt den nyblivna soldatänkan.

Det var en generös handling av rotebönderna med den nya stugan som var betydligt bättre bostad jämfört med soldattorpet. Huset höll bra standard och benämndes 5 vägga-stuga dvs hade 4 ytterväggar och en innervägg så det fanns kök och kammare. 1934 byggdes stugan ut så att man fick en bagarstuga. Dessutom reglades upp en vindsvåning som försågs med kokmöjlighet. Vindsvåningen hyrdes en period av Volrad Ohlsson och Estrid, men även andra hyresgäster fanns.

Man ansåg att Vånafjärden var för litet för att hålla både soldat och soldatänka och det föll på Ömans på Näsbyn att tillhandahålla en gärda. Änkan tilldelades så lite jord, dels långa lindan från ”Valters” ut mot Silverudden benämnd ”Ömanstorp”, samt ”Lundbäcksgården” vid Kalle Olssons och en del myräng på Lampen. Dessutom bröt man upp en liten yta upp i backen bakom huset.

Axel Silver friköpte Ömanstorp av Ömans, men fick ej överta Lundbäcksgården som återgick till Lundbäcks.

A man got to do what a man got to do

Den nye soldaten Isak A. Enberg kunde nu flytta in i det tomma soldattorpet mitt i byn, och Isak erhöll också soldatnamnet Silver, på ålderns höst kallad – Silvergubben –. Isak byggde sig så småningom en ny stuga på soldattorpet strax intill byvägen på dess södra sida. På 1940 talet blev det dags att riva det gamla soldattorpet. Innan rivningen verkställdes kom Axel Silver – SilverAxel – och bad om att få sova över en natt i sin födelsegård där han tillbragt de första tio åren av sin barndom. Det fanns inga hinder därvidlag, och SilverAxel sov över en natt i kammaren i det gamla soldattorpet.

Bönhuset mitt i byn

Behovet av ett bönhus i byn var uppenbart. En präst skulle då och då kunna besöka byn och i tal framföra Guds ord, de äldre skulle slippa resa till Kalix. På initiativ av TräskAlvar och HolmUlrik togs ämnet upp och SkataAdolf upplät mark till bönhuset. HolmUlrik var inte troende som SkataAdolf men de värnade om de gamle. Bönderna i byn gick samman och bönhuset blev klart år 1920. En liten lägenhet med ett rum och kök byggdes på norra gaveln. Ett flertal hyresgäster, ofta nybildade familjer, kom att ha sin första bostad här, innan eget boende anskaffats.

Meningen var också att byns bönder nu skulle få möjlighet att hålla sina medlems- och styrelsemöten ”byamöten” i det samfälliga bönhuset.

A man got to do what a man got to do

Samlingslokalen i bönhuset är upprustad och i skrivande stund är lägenheten under upprustning och modernisering, med vatten och avlopp. Möbler har stått uppställda i bönlokalen så det har varit svårt att hålla byamöten där en tid. Markäggarföreningen är husvill. Det är väl bara en tidsfråga innan

de ställt hela bönhuset i ordning, så att lokalerna kan fungera som sig bör och som var tänkt av de gamle.

Nu år 2012 är fasaden åtgärdad så det inte regnar in innanför brädslaget och tätning runt de vackra höga fönsterna är utfört. Invändigt är vatten och toalett installerade och köket har rustats och är nu fullt modernt. All denna renovering under 2011/2012 kan tillskrivas Byaåldermans (markägareföreningens ordförande) förtjänst att det blev utfört efter många år av förhållande. Tack för det Sonia, Byaålder i By Vånafjärd.

A man got to do what a man got to do

Frälsningssoldaternas bönhus i Karlsborg

Frälsningssoldaterna i Karlsborgs var husvilla. Man hade övertagit missionshuset, men hade behov av ett bönhus med bostadsyta. Vad gör man om resurserna är alldeles för små för ett så stort företag? Jo, man ger sig av till Vånafjärden och tar upp ämnet med representanter för byn. Sagt och bestämt, bönderna gav sig ut i skogen högg timmer. År 1933 kom man igång med att bygga ett ordentligt bönehus, en samlingslokal och lite boyta.

A man got to do what a man got to do

Kalle Olssons hus bortom Risnäs

Kalle Olsson hade gjort sig känd som en god uthållig arbetare, men saknade eget hus. Detta går inte ann tyckte bönderna i by Vånafjärd. Man gav sig åter ut i skogen, högg timmer till timring och brädlag och takstickor tillagades med den gemensamma spilkmaskinen. Dessutom samlade man in byggmaterial och kontanta medel så det stod inte på förrän Kalle rest sin stuga med förråd därtill.

A man got to do what a man got to do

Bygdegården på Byvallen

Området, Byvallen låg strax väster om skolan men numer täcker E4 hela området. På Byvallen fanns en gjuten grund som var ämnad för en bygdegård. Här avvek byns bönder från sitt normala beteende och projektet gick i stå. Första världskriget hade startat och var säkerligen orsaken till att bygget avstannade och slutfördes aldrig. Istället byggde man något år senare en dansbana som kom att användas in på 1940 talet.

Ingen regel utan undantag!

Laestadianbönhuset

Nils-Fredrik Fredriksson med söner samt SilverAxel byggde eget bönhus då de tolkade SkataAdolf så att de inte var välkomna till bönhuset mitt i byn eftersom deras tro följde laestadiansk troslära.

Nils-Fredriks söner Ragnar Simon och Elis rev ner rian som låg till höger om vägen från Karlsborg mot Kalix precis i början av Näsbyn vid vägkorset Björkforsvägen. Det var en 1:a maj för Karlsborgare som skulle demonstrera passerade förbi. Timret flottades och roddes till Vånafjärden av pojkar. Bönhuset färdigställdes och utrustades med höga fönster och entrédörrar och inne byggdes ett podium med talarstol.

A man got to do what a man got to do

Bygdegården

Man gick i stort sätt man ur huse för att bygga en danslokal, Bygdegården. Den ställes upp vid Karlsborgsvägen nära Axel Berg. Många danskvällar anordnades och även var där prisutdelning de gånger byn ordnade skidtävling eller på vårvintern när Majbrasa tändes.

Även till andra aktiviteter användes bygdegården.

A man got to do what a man got to do

Skvaltkvarnar i forsen i bäcken

Redan i mitten av 1650 talet hade byns bönder skvaltkvarnar i bäcken på Erikbacken. Man hade dessutom avsatt samfälld mark på bägge sidor om bäcken, från övre backkrönet till nedre

backbrottet. En eller flera skvaltkvarnar byggdes och ersattes senare med nya utrustade med större kvarnstenar. Även kvarnsågar gick i bäckforsen. Det sades att sågklingan gnagde sig genom stockarna snarare än sågade sig fram.

Man må betänka att bygget av en kvarn även i våra dagar skulle vara ett stort projekt som kräver gemensamma krafter och investeringar. När det gäller den mark som avsattes på bägge sidor av forsen så har den varit i byns ägo ända till år 2007 då den såldes till intilliggande markägare.

Det är min förhoppning att försäljningssumman kommer byggemenskapen till godo och inte delas ut i småsummor till markägarna. Pengarna vore ett välkommet tillskott till bönhusets underhåll som kostar en och annan krona.

Genom åren har byfolk och utflyttade vid begravingar skänkt en slant till bönhusets underhåll. Det är förstått inte tillräckligt, så pengarna från försäljningen av samfällda marken vid forsen på Erikbacken skulle ge ett rejält tillskott till underhållskassan. Om inte en sådan transaktion skulle genomföras, verkar det som om man väntar på nästa begraving så att man kan få pengar till ytterligare några tapetväder, att hänga upp. (nu var jag allt spydig)

Varför avsatte man området runt Erikbacken till samfällad mark? Helt enkelt, man ville skydda kvarnverksamheten så att man inte hindrades att använda kvarnarna av grannars öginhet, utan kunde stå på fri mark.

A man got to do what a man got to do

Vägar

De lokala vägarna inom byn byggdes ut allteftersom antalet gårdarna i byn ökade. Vägar ut mot omvärlden har kommit till på sen tid. Vånafjärden ligger avsidet så någon genomfartsled har aldrig tidigare varit aktuell, som i fallet Lantjärv el. Sangis. Man var hänvisad till att själva bygga sina vägar mot Vikmanholmen, Karlsborg och Kalix. Den tidigaste sommarvägen mot Kalix gick över Flakabacken upp till Kärrhusberget mot Lantjärv och vidare på kustlandsvägen mot Kalix.

Namnet Kärrhusberget kommer av att längre tillbaks i tiden hade man kärrorna i kärrhusen vid berget upp mot Lantjärv, när man skulle till/från Kalix. Sedermera så byggde byborna sig en kärrväg förbi Britbacken och Hamptjärn, som fortsatte förbi Stormyran mot "Bromilla" där ett par avsnitt stockvägar byggts innan man kom fram till Kärrhusberget. Därefter anslöt den till kustlandsvägen från Lantjärv till Kalix.

Karlsborgsvägen byggdes på 1930 talet och anslöt till Riks13 vid Gåsmyran. I mitten av 1950 talet beslutade man att bygga en bilväg från norra till södra delen genom byn.

A man got to do what a man got to do

Stenpiren vid Gretsholmen

Den ca 50 m långa och 3-4 m breda stenpiren ut från stranden vid Gretsholmen är av sten som brutits upp vid uppodling av omgivande områden från Skatan till Svanbergs. I stället för att tippa av stenlassen på närmaste bästa ställe, kördes den ut i sjön till pir. En idog insats för ett framåtsträvande projekt.

A man got to do what a man got to do

Mangelbodan

Mangelbodan och Skatarian på krönet av Skatabacken. I mangelbodan stod den stenlastade mangeln som byns gummor brottades med men som gav släta dukar och lakan. Det var ofta två eller flera gummor samtidigt som hjälptes åt att dra mangeln, och därför var det till att ha gnuggat och gnott och sköljt lakanen rena och vita, för det var medhjälperskor med kritiska ögon som skulle komma att se tvätten, eljest var det lätt att hamna på byns löpsedel.

I lidret förvarades byns gemensamma handpumpade brandspruta samt en brandhake med 4 - 5 m långt skaft. Byns innevånare kunde därför känna sig säkra om den röde hanen slog till, eller?

Mangelbodans placering tyder på att SkataAdolf var involverad i dess tillkomst, inte bara byggnaden i sig utan även dess placering.

A man got to do what a man got to do

Den förströdde bonden

I tiden mellan sådd och skörd när alla vinterkördon alla sommarkördon var tjärade, alla räfsor var genomgångna, avbrutna räfspinnar ersatta räfsans nedre del tjärad och tjärdoften runt bondegårdarna spred en stämning av lugn tillförsikt inför sommarens skördearbete som skulle säkra god levnad kommande vinter.

När all denna förberedelse var klar då kunde man få se en bonde, oftast med någon son gå liksom planlöst runt sina ägor lyfte en plank på en bro över ett dike, ruskade i en ladudörr, tittade länge på ett ladutak, ställde sig och tillsynes betraktade lite förstrött en hoper hässjevirke, strosade utefter några diken, gick utefter en hage mot rågrannen, ruskade en stolpe i hagen, tittade ner i rådiket, gick den gamla kärrvägen mot hemmet och ställde sig att betrakta stenen som tjälen tycktes ha lyft upp ytterligare sistlidna vinter. Bonden kommenterade allt för att sonen förhoppningsvis skulle uppsnappa något av vad de hade upptäckt under vandringen. Hela vandringen var en kunskapsöverföring till nästa generation.

Det var ingen förströdd vandring bonden hade företagit sig. Nej detta var en inspektion av tillståndet på gården detta året.

När bonden återvänt hem hade han redan klart för sig hela åtgärds paketet när och hur att ge sig på skavanker underhåll och förbättringar som måste åtgärdas. Han visste redan vilka åtgärder som kunde senareläggas till kommande år.

Med andra ord de gamle hade detaljkontroll över hela gårdens tillstånd och dessutom bestämt vad att göra hur att göra och när det skulle vara utfört. Alla brister behöver inte alltid promptly åtgärdas, men man skall åtminstone ha skaffat sig kännedom om dem och tagit ställning till dem. Det var inte någon tillfällighet att någon son följde med på inspektionsrundan om än bara i förskoleåldern.

Kunskap och insikt om hur att driva en verksamhet, för bonden i Vånafjärden en jordbruksfastighet, överfördes till nästa generation oftast och bäst på detta sättet.

Dagens Vånabonde

Dagens Vånabonde, vad har han för valspråk?
Är det ”en karl måste göra vad en karl måste göra”?
Eller har man något nytt och modernt valspråk?
Man kanske inte har något valspråk!!

Nu när byn Vånafjärden skriver 2008, finns där något som fattas som är ogjort som borde bli utfört? Något som gammelbönderna skulle ha sett till att få klart, helt enkelt bara därför att det skall vara utfört?

Finns det kanske en ”stafettpinne” som dagens markägare tar upp efter de gamle?

Erik-Ture drog sig till minnes reflekterade och tyckte till uti nådens år 2008.